

ՅԱԻԵԼՈՒԱՄ ԱՐԱՐԱՏԻ 1897 Թ. ԱՊՐԻԼ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԱՂԼՏԻՅ.

ԳՐԻԳՈՐԻ ԽԼԱԹԵՅԻՈՅ.

Պատմական վիպասանութիւն:

ՆԱԽԱԲԱՆ.

Գրիգոր Խլաթեցին՝ «որդի ծերին» կամ ծերենց մականունով, ծագել է ԺԴ-րդ դարու վերջերին և ԺԵ-րդի առաջին քառորդում՝ իւր մայրենի Խլաթ ծննդավայրից ստացած լինելով Խլաթեցի կոչումը: Մենալ և վարժեալ ի զործ քահանայութեան առ սուրբ ձգնաորի միոյ Վարդան կոչեցեալ, առում է Խլաթեցու վարժագիրներից մէկը՝ «ի հռչակաւոր ուխտն ս. Ստեփաննոս Յիպնավանք կոչեցեալ և վեց ամ սպասաւորեալ նմա» — զնաց այնուհետեւ Գրիգոր կատարելագործելու իւր ուսումը Սիւնեաց Երնջակ գաւառի Ապրակունեաց վանքը «մեծ վարժապետ» Եոհան Որոտնեցու մօտ՝ ուսումնակից ունենալով իրեն հոմանուն՝ յետոյ մեծահռչակ Տաթևացուն, և մնաց այնտեղ ութ տարի. իսկ Ե. Որոտնեցու մահից (1386 թ.) նա դարձաւ իւր ընկ գաւառը՝ «իւր հոգեւոր հարազատ և համշիրակ» զիտնական Սարգիս վարդապետի մօտ՝ Զաքերուսնեաց Արծէշ քաղաքի Սուխարայ վանքը և տասն տարի «բազում աշխատութեամբ դեգերեալ» ստացաւ նորանից աստիճան վարդապետութեան: Խլաթեցու կեանքից յիշում է այնուհետեւ, որ նա ճանապարհորդել է վարդապետների և աշակերտների ուղեկցութեամբ գէպի Սուրբ քաղաքը (Երուսաղէմ), ուր կացել է երկու տարի: Հաւանական է, որ այդ միջոցներին լինի վախճանած Սարգիս վարդապետը (1401—1402 թ.) որին ինչպէս յայտնի է, յաջորդում է Սուխարայ վանքում նորա աշակերտ և Խլաթեցու ընկերակից Վարդան վարդապետը՝ Հոգւոյ վանքի ուխտից. իսկ սորա մահից յետոյ, որ հանդիպեց Տոսպայ Սանապատ վանքում, ուր հեռացած էր սա բարբարոս այլազգիների երեսից, — նոյն Սուխարայ ուխ-

տի առաջնորդութիւնը վարեց կարճ ժամանակ Խլաթեցին Սակայն իւր նախորդի պէս նեղուելով այլազգիների արշաւանքներից և ստիպուած լինելով թողնել Սուխարայ ուխտը, նա հեռացաւ իւր առաջին ուսումնատեղին՝ այն է, Բզնունեաց Արծէշ քաղաքի Դաստակ կամ Յիպնայ անապատի Ստեփաննոս Ստիսավկայի վանքը: Այստեղ անցրեց Գրիգոր իւր կեանքի մնացեալ օրերը՝ շարունակ նուիրուած լինելով դրական գրադմունքների և բարեգործութեան և մեռաւ մարտիրոսական մահով՝ նահատակուելով քրդերից 27-ին մայիսի 1425 թուին՝ 75 կամ 80 տարեկան հասակում:

Այս հաշուով Գր. Խլաթեցին պէտք է ծնուած լինի մերձաւորապէս 1350 թուականին — իւր սկզբնական ուսումը և կրօնաւորական կոչումը ստացած Վարդան ձգնաւորի մօտ 6 տարի մնալուց յետոյ՝ մօտաւորապէս մինչև 1375 թ. — կատարելագործած իւր ուսումը Ե. Որոտնեցու մօտ՝ 8 տարուայ ընթացքում, որ ասել է՝ ոչ ուշ քան 1385 թ. (որովհետեւ յաջորդ թուին վախճանուեց «մեծ վարժապետը») — և վարդապետական աստիճան ստանալու համար զեզերած լինելով Սարգիս վարդապետի մօտ՝ 10 տարի, այսինքն ոչ ուշ քան 1400 թուականը (որովհետեւ այդ միջոցներին վախճանուեց Սարգիս վ.): Եթէ Խլաթեցու Երուսաղէմ գնալն ևս զննեք նորա վարդապետական աստիճանն ստանալուց յետոյ՝ նախ քան վանահայրութիւնը, պէտք է որ այդ ուղեւորութիւնը եղած լինի 1400—1405 թուերի մէջ, որովհետեւ յաջորդ 1406-ին նա ստանձնեց Սուխարայ ուխտի և կարճ միջոցից Յիպնավանքի առաջնորդութիւնը:

Ժամանակակիցները — Թոմա Մեծորեցի, Առաքել Սիւնեցի և այլք — մեծ գովութեամբ են խօսում Խլաթեցու մասին. «ոչ գովով՝ նը-

1. Տես Առաքել (ըստ երեսնութիւն Սիւնեցի, աշակերտ Խլաթեցու) վարդապետի ծագ. — «Նահատակութիւն Խլաթեցի Գրիգոր ծերենց վարդապետի» ծեղագիր Յայսմաւուրբից քաղած — «Նոտաքը Հայոց հաւաց. Ղեւոնդ վ. Փրդալէման, Գ. Պոլիս, 1888, էջ 75—77: Նոյն Առաքել Սիւնեցիի իւր «Նղորդագրութիւն ի մահ Նահատակութեան Գրիգոր վարդապետի»՝ չափաբերականում կոչում է իւր ուսուցչին Նաեւ Գրիգորիոս Բզնունի («Հայերգ», Ճէվկանց, Թրֆլիս, 1885, էջ 175—180.) — Տես Նաեւ Թոմա Մեծորեցի, Պատմ. Լանկիթամուրայ, Փարձ, 1860, էջ 44, 47, 41—45, 85. — Համբարձում, Պատմ. Հայոց, Գ. 451—452:

ման նմա ոլորմամբ և մարդասեր և սպասաւոր աղքատաց և անանկաց» — կոչում են նորան «մեծ բարունապետ» որ ի վերջին աւուրիս քան զառաջինն գերադոյն երեւցաւ. որ «յիսուն և հինգ տմ գիրս զրեաց աիւ և զիշեր անհանգիստ արնութեամբ» որ «կրկին վկայասեր երեւցաւ և զանցայտ պատմութիւննս սրբոց ի լոյս ածէր» որ «յոյժ ուսումնասեր գոլով և մարտիրոսաց պատուող՝ մարտիրոսաց պատկացն եհաս» և այլն:

Գր. Խլաթեցու անունով հասել են մեզ այլ և այլ գրութեանքներ: 2 Աւելորդ չենք համարում առաջ բերել զոցա համառօտ ցուցակը՝ օգտուելով մեր ձեռքի տակ եղած աղբիւրներից: Հարկաւ ցանկալի էր ստուգել այս ցուցակը Խլաթեցու հնագոյն և ընտիր գրագիրների հիմամբ և զորանով աւելի ճշշա որոշել մեր հեղինակի գրականական գործունէութեան ծաւալը, որ պէտք է խոստովանել, սակաւ ծանօթ է և բնաւ չէ ուսումնասիրուած:

1. Նախ յիշելու է նորա Տաղերը, որոնց տունների կամ տողերի սկզբնատառերը սովորաբար հեղինակի անունն են կազմում: Դրնում ենք այստեղ մի քանի Տաղերի վերնագրերը՝ հետեւելով Հ. Տաշեանի «Յուցակին» — Դանգատ ունիմ, Յարութեան, Դովութիւն Սաղմոսի, Դիւտ գօտոյն Աստուածածնի: Վենետիկան ա. Ղազարի մի գրչաղիր ամփոփում է իւր մէջ 23 աղերսական Տաղեր: Թէև ի նկատի ունենալու է միշտ, որ գրչագիրներում շփոթութեամբ են յաճախ համանուն հեղինակների մանաւանդ մանր գրութեանքները՝ մէկի երկը միւսին վերագրելով:

2. «Ողբ մնողի», որ մի քանի գրչաղիր Դեորդ Երզնկացուն են վերագրում:

3. «Խրատական քաներս լաւ և ընտիր» — Աւրհնալ է Հայրն Լուսոյ, Որ ստեղծ ըզմեզ ի հոյոյ, Ծնորհեաց մեզ միտք հանձնորոյ, Աննել զկամս իւրոյ և այլն: առնք Ա — Բ:

4. Դանձեր, որոնց տողերի սկզբնատառերը նոյնպէս հեղինակի անունն են կազմում: Դրնում ենք այստեղ մի քանի գանձե-

րի վերնագրերը՝ հետեւելով Հ. Տաշեանի «Յուցակին» — Թլխատութեան, Կիրակոսի Վահանայ Դողթնեցոյ, Տեառն ընդառաջին, Առաջւորաց, Ասովմեանց, Թեոդորոսի Բ, Կիր. Աղուհացից, Կիւրդի, Յովհ. Երուսաղէմացոյ, Ղազարու, Նոր Կիր. Ներսիսի Մեծի, Փոխման Աստուածածնի, Վարդայ Սաչի, ՀԲ. Առաքելոց, Յովակիմաց և Անայի, ա. Նիկողայոսի, Թագէտի և Բարդուղիմէոսի, Իգնատիոսի Աստուածաղբեցի, Որդւոց Որոտման, Սուքիասնց, Աւագ Բշ. և Գշ., Գ. Կիր. Աղուհացից, զխոստման Յովհաննու, Տապանակի, Դանձ Կիրակոսի, Դիշերապաշտման — Սոցա վերայ աւելացնելու է «Արարատի» 1895 թ. սուրիլ համարում Ն. Բարամեանցի հրատարակած 16 տող գանձը: Տես տարալիւ Դանձարանք: Հմտ. նաև Ս. Կանայեանցի կազմած Յուցակ հայ. ձեռ. Ներսիս. հոգ. դպրանոցի (Թիֆլիս 1893, էջ 11—16) հետաքրքրական Դանձարանք՝ 1505 թուին գրուած: Սակայն աւելի լիակատար է վերջիշեալ Վենետիկան գրչաղիրը, որի մէջ կան պահուած Խլաթեցու 41 գանձերը:

5. Դանձ ձեռնադրութեան (տպ. Դիրք Ձեռն. Կ. Պոլիս 1752):

6. «Վասն Մովսիսի Կրոցն» — Մեկնութիւն Արարածոց — որ բաւական ընդարձակ ձառ է՝ հետեւողութեամբ Բարսեղ Վեցօրէից, Արիստոտելի, Ականց գրոց և Վարդանայ Մեկնութեան գրուած և հետաքրքրական լեզուի կողմից:

7. «Վասն Յեսուայ» (հատուած):

8. «Խրատ ժամատեղաց ըստ արեւելեան սահմանաց և սկսումոց և ասութեան աղաւթիցն, զոր խնդրեալ ա. վարդապետն Յակոբ Ղրիմեցին ի մեծ բարունւոյն Դրիդորի Խլաթեցոյ»:

9. Ծառ ի ծնունդ ա. Աստուածածնի: 5

10. Ներքող տարեւորական տեղեաց:

11. «Դատաստան կամ որոշումն վասն խնդրոյ իրիք պատկի՝ այն է թուղթն նորա

5. Այս ծառի յաջորդ Ներքողի որպէս և Խլաթեցու Տաղերն ու Դանձերն ամփոփող վերջ յիշած վանետիկան լիակատար գրչաղի մասն հաղորդել է ինձ սիրոյցմար Արթ. Գ. Բակոբոս Տաշեանը, որին յայտնում եմ այսու իմ շնորհակալութիւնս:

2. Հմտ. մանաւանդ Հ. Յ. Տաշեանի «Յուցակ հայ. ձեռ. Մատ. Միսիթ ի Վիլննա, 1893—96, էջ 515 և ձեռնագր. էջ 1074:

(Խլաթեցւոյ) առ ոմն: (Չեռ. Յուդակ Վենետկ. Կ. Ղազարի գրչագր.):

12. Թուղթք խլաթեցւոյ: (Անդ:)

13. Մանաւանդ արժանի է ուշադրութեան խլաթեցու խմբագրած «Յայսմաւորքը» փոքրիկ իւր ժամանակ նահատակուած վիճակների պատմութիւններով հանգերձ. «զգիրս սրբոց մարտիրոսաց և վկայիցն» տաւած է Մեծոփեցին մեր հեղինակի մասին» որ կոչի Եղիմասուրց: շարադրեալ ի սրբոց հնոց և նորոց փորձապետացն՝ ի լոյս է ածաւ Այս նոյն երկն է, որ ինչ ինչ յետամուտ յաւելուածներով ապագրուեց երկու անգամ Կ. Պօլիս (1706 և 1730 թթ.) և մինչև այժմ ևս գործ է ածուած շատ տեղ չայ եկեղեցիներում ուր դեռ մուտ չէ գործել Պօլսի վերջին (1834) աւելի կատարեալ հրատարակութիւնը՝ յայտնի Տէր Խոսեփէի խմբագրած օրինակից:

14. խլաթեցու վերոյիշեալ երկասիրութիւնների վերայ աւելացնելու է և՛ մինչև այժմ մի քանի կարճ հատուածներով միայն ծանօթ ներկայ «Յիշատակարանն Աղեւից»⁴ որ դուցէ Զամեանի (Գ. 451) յիշած Պատմութիւն վկայից նահատակելոց ի ժամանակս իւր» գրուածքը լինի: Սա 460 տողից բաղկացած մի չափաքան պատմութիւն է, որ մենք Պատմական վիպասանութիւն անուանեցինք և որը ամփոփուած է իւր մէջ Լանկթամուրի և այլ բռնախախտի օրով՝ 1386—1422 թուերին Հայաստան տեղի ունեցած զարհուրելի կոտորածների և տառապանքների ակուր անցքերը՝ ժամանակակից երբեմն նաև ականատես մատենագրի ճշմարտապատում և սրտաշարժ նկարագրութեամբ: Զը նայած իւր չափաքանական ձևին և բանաստեղծական պարագաներին՝ այս երկը պատմական մեծ ար-

ժէք ունի ի միջի այլոց և այն պատճառով որ նա նոյն ժամանակի պատմագիր Թոմա Մեծոփեցուց աւելի վաղ է գրուած և տեղ տեղ գեղեցիկ կերպով ստուգում ու լրացնում է սորան:

Մեր վիպասանութիւնը պահպանուել է Արգուն քաղաքի Լուսաւորչայ Հայոց եկեղեցում գտնուած բոլորագիր գրչագիր ձայնբաղ Դանձարանի մէջ՝ յիշատակարանի վերջը որից իմացուած է, որ գրչագիրը գրուած է Վան քաղաքում՝ Հայոց ՋԺԱ=1462 թուին—ուրեմն խլաթեցու մահից 37 տարի յետոյ: Ես ընդօրինակել եմ տուել այս գրուածքը յիշատակի արժանի հանգուցեալ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոս Աղուանեանցից 1886 թ. ինձ ուղարկած «Տոմար արձանագրութեան» մի տետրակից, որ արտագրուած էր Կարսի առաջնորդարանի քարտուղար պ. Խ. Դարբինեանի ձեռքով⁵:

Լոյս ընծայելով այս վիպասանական երկը՝ մենք ի նկատի ունինք ոչ այնչափ նորա բանաստեղծական և գեղարուեստական կատարելութիւնները որովհետև նա արդարև միջակ գրուածք է՝ միջակ ոճով յօրինուած:—որչափ նորա պատմական բովանդակութիւնը և մանաւանդ նորա ընդհանուր տրամագրութիւնը և ողին» որ այնպէս ժամանակակից են և զուգակց մեր ներկայ անմխիթար վիճակին...

«Յիշատակարանն Աղեւից» հրատարակուած ենք ամբողջութեամբ և անփոփոխ՝ բոլորովին համաձայն մեր գրչագիր օրինակին, բնագրի միայն այլազգի բառերը նոտրագրով նշանակելով և նորա տողերի թիւը որոշելու համար արարական թուանշաններ դնելով լուսանցքում: Բացատրութեան կարօտ մի քանի կէտերի մասին աւելորդ չը համարեցինք անհրաժեշտ ծանօթութիւններ տեղադրել բնագրի ներքև:

Դր. Խալաթեանց:

27 Փետրուարի 1897 թ.

Մոսկուս

Լազարեան ճեմարան

4 Այս գրուածքի բոլորովին տարբեր է Գրիգորի (հաւանականօրէն խլաթեցու) մի ճաղը՝ «Նկայք որդասցուք. ծղալքը գաղութիւն—Ազգի նետողաց»... և այլն: (Տես Յուդակ Կ. Ներսիս. Ներսիս. Նոյն. Դարանոցի, էջ 40) որպէս և «Ժապարհ» 1864 թ. օգոստ.—սեպտեմբ. համարում Գրիգոր Երեցու նոյաւս «Յիշատակարան» կոչուած «Տունց թուղթի արքիս և քան» բայց աւելի ճիշտ 236 տող աւելի կրօնական, քան պատմական ոտանաւորը 1755 թ. գրուած, որ ասել է՝ թէ ոչ մի կերպ խլաթեցու գործը չէ կարող լինել: Մօր «Յիշատակարանից» մի քանի համապատասխանութիւն կան քերած միջամէջ վերջ յիշած Դեռնդ վ. Փորդալմեանի, Նոստրոց Հայոց՝ գրուածքում—էջ 5, 56 և 57՝ ընդամենը 55 տող և չ. Դեռնդ Ալեքանի «Արարատում» էջ 525—526՝ ընդամենը 77 տող:

5 Այդ տետրակը իւր ժամանակին ապահովութեամբ վերադարձրել եմ ես Գրիգորիս արքեպիսկոպոսին. իսկ իմ անհանգիստ ձեռագիր աշխատութիւնը «Ստորագրութիւն Կառն» շրջակայ գիւղերից և վանքերից 1878—, որ ինքը հանգուցեալ սրբազանը յանձնել էր ինձ տպագրելու ըստ իմ հայեցողութեան, լոյս էր տեսնի շուտով Բարձրագոյն հաստատուած Էմինի Ազգագրական ժողովումով մէջ:

ՅԵՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԱՂԵՏԻՑ

Ի ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՄԵՐՈՒՄ,

ԶՈՐ ԱՍԱՅԵԱԼ Է

ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ,

ՈՐ ՄԱԿԱՆՈՒՆ ԾԵՐԵՆՑ ԿՈՉԻ ԽԼԹԵՅԻ..

- 1 Ի յուժ հարիւր Հայոց թուական
Ընդորս և հինգ եօթն յաւերան (1386թ.),
Յունուարի մին պահք Յայանութեան
Լոյս արեւուն խաւարեցան:
- 5 Մեծ վարդապետն անուն Յոհանն,
Որ և Կաթիկ անուն ծննդեան,
Յետ վեց աւուրն խաւարման
Փոխի առ Տէրն իւր անժամակման:
Ի սոյն աւուրս դառնութեան
- 10 Ըրագաղուցի աւր Յայանութեան
Մեծ պատուհաս ի Շահաստան
Բարբարոսաց ազգէն հասան:
Արքայն Հոնաց Թախթամիշ խան
Զաւրս առաքեաց ի Պարսկաստան:
- 15 Որ եկն արար առ և թախտան
Մինչև յերկիրն Հայաստան,
Հինգն Յունուարի Թափրէզ մըտան,
Ի քսան և ինն ի Նախըւան,
Անտի գնացին դէպի Մուղան:
- 20 Դարձան յաշխարհն իւրեանց բնական,
Զառ և զաւար ընդ ինքեանս տարան,
Մըտին յաշխարհն Հոնական,
Անթիւ փնասէր գործեցան,
Ի գալ նոցա մինչև դարձան
- 25 Բաղմաց արիւնք յերկիր հեղան,
Եւ շատք ի ձիւնն մրսեցան,
Բազումք յահէ նոցին փախեան

7. Թողմա Մեծոփեցին (էջ 15) անորոշ է աւանդում խաւարման մասին. «Եւ ի սոյն աւուրս հանգեաւ ի Բրիտոս (Յոհան վ.) եւ խաւարումն նդեւ աշխարհս հայոց»:

8. Զամշեան (թ. 450) Յոհան Կաթիկի կամ Ռորոնեցու մասն գնում է 1588 թ., Ալիշան («Սիսական», 220, 1585 կամ 1586 թ.): «Անժամակման» — այսպէս մեր օր. Փիւրղալէմեանի օր. («Նոտարք», էջ 56) ունի... առ տէրն իւր անժակաւն:

15. Թախտան Պարսկ. քառ = աւարառութիւն:

17-18. Ժամանակագրական այս ճիշտ որոշումները չեն յիշում թ. Մեծ. (էջ 14):

25. Այս տողի մէջ Թումա է թէ մի վանկ պակաս է. արդեօք սպանելու չէր — «Անթիւ փնաս էր» գործեցան:

- Եւ [ի] նըղմունս սատակեցան.
Մարք ըղտոյոյ զուժ մոռացան,
50 Ծնաւդք մանկանց դահիճ եղան.
Շատք ի սրոյ նոցին մեռան
Եւ այլ բազումք չարարեցան
Ընտ ընտ այս գործըս չարին
Եւ ընք կորուստ Հայաստանին
- 55 Եհաս միւս այլ հարուած կրկին
Եւ դառնապոյն քան զառաջին:
Մինչդեռ ի նոյն էաք սրգին,
Եկեալ եհաս մեղ ձայն գուժին,
Թէ չարժեցաւ առն Սորազմին:
- 40 Առհասարակ ցեղ Թախթարին,
Ժառանգաւորք Սըմբղընդին,
Աւտար որդիքն Արահամին —
Միահաղոյն յաշխարհս մըտին
Յաթոռս Ատրպատականին:
- 45 Ասին աւար և գերեցին
Զազգս Պարսից և Հայ զարմին:
Տապալեցին յատակեցին,
Անխնայաբար խոցոտեցին,
Զարըս սրոյ ճարակ տաւին
- 50 Եւ ըղկանայն գերեցին.
Զոմանց զուխսն քերթէին,
Հանդերձ հերաւքն խըլէին,
Զայլոց զշունչն արգելէին
Եւ հեղձամահըս խեղդէին:
- 55 Որպէս զոչխարըս մըրթէին,
Փակս ի թիկանցն հանէին.
Զկէսըս հըրով խորովէին
Եւ ճենձերովքն ցնծային.
Շատք զբրիտոս ուրանային:
- 60 Եւ ըղՄահմետ գաւանէին,
Եւ ընք դաւառ Ալլարաւին
Մըտին յաշխարհն յԱղւանին.
Զարքայանխառ քաղաքն առին
Որում Տըփիսիւն կոչէին:
- 65 Զարքայն Բաղրաս ըղձրացին
Ի հաւատոցն ուրացուցին,
Անտի անդրէն դարձ արարին
Եւ ի Մուղան ձմեռեցին:

28. Մեր օրինակում «Եւ նըղմունս» որ մենք ուղղեցինք «Եւ ի նըղմունս» համաձայն քերականութեան և վանկերի շափին: 55. «Ընտ ընտ» — այսպէս մեր օր. արդեօք ընտո՞ւտ եւ կամ Թերեւս եւ ընտ...:

- Ապա յաւուրս զարնանային
70 Դարձ ի Սիւնիս Մեծն արարին,
ԸզՈրոտայն զգեանն առին
Մինչև ի Կարս արշաւեցին,
Զերկիրըս ամէն շաւլ արարին
Ի յանցանելն երթեակէին,
75 Զի յետ դարձան և կրկնեցին
Երրորդ անգամ չորրորդեցին,
Որոյ անուն զխաւորին
Էր Լանկ Թամուր չարեաց զընդին:
Այս էր ի Թիւ ութ հարիւրին
80 Եւ երեսուն և վեց ամին (1387 Թ.)
Զամուր տեղա՝ յաւար առին
Եւ շատ ոճիրըս գործեցին,
Թորոց և մի էր և Բըջնին,
Որ էր աթոռ երկուց պետին.
85 Զոր առին և քանդեցին
Զեպիսկոպոսն սպաննեցին,
Այլ և զհասանըն ծարեցին
Երեք որդւովքըն սպաննեցին.
Զի ըզնոցին ամուրն առին
90 Եւ չորս հարիւր անդէն սպանին,
Եւ յերեան մեծ աւանին
Արս հինգ հարիւր կոտորեցին:
Զունիմ ասել քան զոր կրեցին
Քրիստոնէից աղղ հայ զարմին:
95 Դողան ոսկերքս և սաւառնին,
Լոյս իմ քաղի սիրտըս ծըմին,
Քանզի տչաւք իմ տեսանին
Ողորմագին հարուած սոցին:
Իշխանք բազումք ի տանց ելին
100 Եւ ի յընչից պարապեցին,
Յերիւրացըն զըրկեցին
Եւ հետիոտըս տանէին:
Տըղայքն ի մէջ ծանապարհին
Յոչ ի կարել գնալ՝ մեռանին,
105 Եւ կրանաւորք վանորանին
Մոլորելով՝ յարկ ոչ զըտին.
Որք ի կանայս ոչ նայէին՝

75. շաւլ = անապատ:

86. Բըջոյ նպակոպոսը՝ ըստ Մեծոփեցոյ (էջ 49), էթ ղանաղանը՝ Զաւէ. Գ. 422 ունի՝ Տէր վանակ:

87. Հասաւ իշխանին շէ յըշում Թ. Մեծոփեցին:

91. «Երեւան մեծ աւանն»՝ նա շկայ Մեծոփեցոյ մօտ:

95. «Մաւտնին»՝ այսպէս մեր օր արդեօք՝ սարսըռն են կամ՝ սարսափին:

- Հարկիւ ի մէջ նոցա մօրին:
Կարաւտ հացի մերկ շրջէին,
110 Եւ բոկ ոտամբք հեռեւէին:
Պատիւ չը կայր պատուականին
Եւ ոչ նըշան ունեւորին:
Զը կայր ոչ հաց հացարաշխին
Եւ ոչ գինի գինարբուին:
115 Զը կայր ոչ ձի ձիաւորին
Եւ ոչ տըրեխ հեռեւէին:
Աւտարք յաւտարըս շրջէին
Եւ կերակուրս մուրանային:
Տիկնայք որ ձօն տունս ունէին
120 Եւ մետաքսաւք պերճանային՝ —
Հացահարաւտս երեւէին,
Ժածկոյթ անձանցըն խնդրէին,
Իշխանք որ պետք անուանէին
Եւ արծաթով յըզփանային
125 Աղքատացեալք լինէին
Եւ կերակրոց կարաւտէին:
Եւ որք բազմաց հացըս տային՝
Մին պատառոյ ակն ունէին.
Թէպէտե յոյժ ամաչէին,
130 Այլ ի կարեացըն լրբէին.
Թէև մուրալ պատկառէին,
Այլ ի սովոյն յանդգնէին:
Ժիւրեալք ի ցաւս ակաւանային
Աւն անդր և աստ մեռանէին
135 Մանկունքն ի մարսըն նայէին,
Միթէ կենաց հընարս տունէին,
Մարքն ի գլթոյն խորովէին,
Արագ ըզկեանս վճարէին:
Հարքն ի գորով տալոյց լային,
140 Աղիողորմն վայէին
Ի տեսանելն զոր սընուցին
Դառըն կարեաւքըն ցաւաղին.
Ի մեռանել մանկանց նոցին
Ինքեանք հոգիքն քաղէին,
145 Կիսոց չը կայր ոք որ լային,
Ի՞ ոչ գերեզմանս ծանաչէին.
Եւ այսպիսի ողորմագին
Այս տեսողայն երեւէին:
Այս ոչ միայն քրիստոնէից,
150 Այլ ի ծածիկ աղղաց բնուին.
Զի հասարակ էր նեղութիւն
Պարսից աղղին, հայ և Թուրքին:

- Եւ այս ամէն յայնկոյս զեախն,
Որ յերասխայ անուն կոչի[ն].
- 135 Իսկ յանցանէն յայնկոյս զեախն,
Եւ յարշաւէն ըզհետ Թուրքին
Մինչև յԱմթայ ջուրն հասին,
Բազում ոճիրքս զործեցին:
Անտի դարձան ի հայք ելին
- 160 Եւ ի վերայ Վանայ եկին:
Պատեցին, պաշարեցին
Չամուր զղեակն յաւար առին,
Չչայ և զՏաճիկսն կապեցին
Եւ ի քարանցքն հոսեցին:
- 165 Այնքան հարին, սատակեցին,
Մինչ մըսադէղ անդ արարին:
Այլ և զամուրն Երնջակին
Թողում ասել զանցս նորին,
Որ ի յաւուրց Աւագ Զատկին
- 170 Մինչև ի տաւն Սըրբոյ խաշին
Ծանր զաւրաք պաշարեցին:
Բայց վընասել ոչ կորացին:
Ապա յետոյ դարձ արարին
Յաշխարհն իւրեանց ուստի եկին:
- 175 Դարձեալ կրկին ի դուրս եկին
Ի քառասուն շերիւ ամին
Ի Բաբելոն արշաւեցին
Ի՛ ի Միջագետքս կոխեցին,
ԶՈւրհա քաղաքըն պանծալին
- 180 Եւ ըզԱմիթ երեւելին
ԶՄերտին ամուր և զԵրսերին —
Զորս բնաջինջ գերեցուցին:
Եւ զայլ բազում քաղաքսնին
Զորս քանդեցին, աւերեցին:
- 185 Անտի դարձան յաշխարհս վերին
Մինչև յԱւնիկ արշաւեցին,
Զոր և ջանիւ մեծաւ առին,
Եւ զՄսրըն գերեցին:
Անտի դարձեալ յետ գնացին

167—172. Երնջակի պաշարման ժամանակին
(վերաբերեալ մանրամասնութիւնները պակասում են Թ. Մե-
ծոփեցու մօտ (էջ 17). իսկ Զամբանի պատմածը (Գ. 421)
հակառակ է խաթմեցու հաղորդածին:

176. Այսինքն հայոց 842 թուին = 1595 թ. Մեծոփե-
ցին (էջ 44) 844 = 1595 թուականին է դնում Լանկ Թամու-
րի ներկորդ արշաւանքը:

181 Նըսերին = Մծերին:

184 Փերդալէմ. օր. — Զորս քանդեցին և գե-
րեցին:

- 490 Եւ զաւրս Թողին յԵրնջակին.
Տանուհինգ ամ խըսարեցին
Զերերդն Երնջակ՝ ապա առին:
ԶԹողում ասել զգործ անարին
Զվառթարհանդէս Վրաց արքային:
- 195 Որ եկն արար վատ յաղթութիւն
Զդաւան փախոյց ըզՉաղաթին,
Որ պաշարեալ խըսարէին
Զամուր զղեակն Երնջակին:
Անտի եհան զՄանի որդին
- 206 ԶՍուլթան Տախիրն յԵրնջակին.
Տարաւ առ իւր և զաւրացոյց
Եւ ետ տանել Ահմատ Սանին:
Եւ ի գնալ չար զաւակին՝
Ապստամբեաց ընդդէմ խանին
- 205 Սուլթան Ահմատ Թաղաուրին,
Որ էր որդի Սանոյիսին.
Ոչ աջողեալ այն անբախտին
Սուլթան Տահիր որդւոյ խանին.
Զի հայրանենդ եղեալ չարին
- 210 Հետըն տարաւ ի Բաղդադին:
Իսկ ի լըսել Լանկ Թամուրին,
Զոր ինչ արար արքայն Վրացին,
Ի բարկութիւն շարժեալ կրկին
Հանդէս արար իւր հեծելին:
- 215 Այլ բազմութեամբ քան զառաջինն
Ի դուրս եկեալ Թամուր բեկին
Յամուրսն եմուտ Վրաց տանին.
Արար զերի զամենեսին:
Անտի գնաց մինչ ի Զըմիւռին
- 220 Բաղաք Լիկեայ ծովեղերին,
Զչարսն կոխեալ զիլդրումին՝
Զհաւար յաղթող մեծ սուլթանին

194. Երնջակի պաշարողն էր Լանկ Թամուրի որդի
Միրան Շահ Զաղաթան (Թ. Մեծ. էջ 71). փոխանակ
„տան ուհինգ ամ“, որ չէ յիշում Մեծոփեցին, Ալիան
(„Սիսական“, 564) անելի ուղիղ, ընդ ներկար ամիսս՝ է
դնում:— Խըսար եւ = պաշարել:

200. Երնջակի Թիւր կամ Դահէր եւ կամ Տա-
հիր (Տախիր եւ Տայիր) Սուլթանը Բաղդադու Թագաւոր
Ասմէտ կամ Ահմատ խանի որդին էր, իսկ Ահմատ — Այշեխուր
Սուլթանի կամ Շէխ Վէյիս խանի որդին: Զամէ. Գ. 557,
ԱԼԻՇԱՆ, „Սիսական“, Անդ:

201. „առ իւր“ այն է՝ ի Տփլիս:

206 Այսինքն՝ Խան Վէյիսիսին, որ վերոյիշեալ Շէխ
Վէյիս խանն է:

221. Նոյնն է, որին Թ. Մեծոփեցին (էջ 65) „Խոնդ-
քնար Խոտումի“ (կայծակ) է կոչում, այն է՝ Օսմանցոց
Սուլթան Բայազիտը:

- Ձարայթաթարս այլ ընդ նմին
Դերի տարաւ զամենեսին:
- 225 Որոց ոչ էր թիւ համարին
Կոտորեցոց զորս գերեցին
Ի առն զամրաց Կապագովին:
Որ Մէջերկրեայ Հոռովք աւին:
Ո՛հ զայն զազայն զոր արարին
- 230 Արանց, Կանանց և ընդ մանկտին.
Ձարսն թողեալ մինչ կենդանին
Հողով, ջրովն հեղձուցին:
Իսկ ըզմատաղ տղայ մանկտին
Ձայն կալտախ ձիոցն արկին:
- 235 Իսկ յիջանել Միր Թամուրին
Ի շահաստան Դամասկոսին՝
Ժով ու ցամաք սասանեցին
Վասն լըրոյ չար համբաւին.
Ձորս սըրոյ ծարակ տային:
- 240 Եւ զորս բոցով հրոյ այրէին:
Եւ ըզգլուխն զոր կըտէին,
Ձայնս մընկերայս յարինէին:
Եւ յայտարի չար համբաւին
Աշխարհ ամեն սասանեցին:
- 245 Ձայն արարեալ Միր Թամուրին
Դարձաւ յաթոռ Սըմըրլընդին.
Եւ անդ եհաս աւր վախճանին
Սատակեցաւ յիւր աթոռին:
Իսկ Միրան Շայ որդի նորին
- 250 Եկեալ ի թախթն թաւրիդին,
Որոյ ընդդէմ կացեալ նորին
Ղարա Ռասուֆ քախաղուռին:
Էհար զգաւրսն Ձաղաթին
Եւ առ զգլուխ Միրան Շային.
- 255 Թաղաւորեաց ի նոյն թախթին
Թաւրէժ քաղաք շահաստանին:
Արար բազում խաղաղութիւն
Եւ յաջողումն մարդկային.
Էրէմնութիւն և էմնութիւն:

- 260 Ամենեւին անգողութիւն:
Իսկ յաճախել մեղաց ախարն
Մարգկան ազգիս քրիստոնէին,
Եղև զնալ խան Ռասուֆին
ՅԱխըժըխէ քաղաք Վրացին:
- 265 Արար զազայ և գերութիւն
Անթիւ ֆնաւ և չարութիւն:
Այս էր ի թիւ ութ հարիւրին,
Այլ և վաթսուն և հինգ ամին (1416 թ.)
- 270 Իսկ զգերիսն զոր առին
Յաւտար երկիր վըտարեցին.
Բաղդատ է՛ի Մըսըր հասուցին
Ի՛ ի Խորասան Պարսկաց տանին:
Ոչ մին հազար կամ հինգ վեցին,
Այլ քան ըզրիւրն էր աւելին
- 275 Նոյն սպաննելոցն էր բազմութիւն
Եւ անհամար որ ոչ թըւին:
Իսկ ի յամի ութ հարիւրին
Ի՛ եւ թանասուն թըւականին (1421)
Ղարայ Ռասուֆ տէրնն թախթին
- 280 Սատակեցաւ ըստ արժանին,
Խաղք, խալտաւակ որպէս տեսին,
Անկեալ յերկիր մարմին պղծին,
Ձի շիթթեցաւ զաւրքն չարին
Եւ յիրերաց փախուստ առին:
- 285 Ռուեալ նեխաւ գէշ գարշելին
Ազաւք հանին զաշեր նորին:
Իսկ յետ երկց աւուրց եկին
Բարձին զգէշն և թաղեցին:
Իսկ զաւրք չարին Միր Ռասուֆին.
- 290 Ընդ որ զնացին՝ աւերեցին:
Չար, անգղամ մարդիկ էին,
Եւ անասախ ազգ թուրքմանին.
Ընդ մեռանել Ռասուֆ բէկին
Ձաւրք Ձաղաթին եկին հասին.
- 295 Որոց զըլուխ և առաջին
Էր Շախ Ռուհ անուն նորին:
Էր նա որդի Միր Թամուրին
Կըրսեր եղբայր Միրան Շային.
Ձաւրքն բազում քան զթամուրին:

242. Մըն երայս՝ որ է մին արայս = աշտարակ:

252. Ղարա Ռասուֆ որ եւ Միր Ռասուֆ եւ Ռասուֆ բէկ՝ Սասանոյ իշխնեցող Մարաց ամիրան էր, որին Թ. Մեծոփեցին լոկ Յուսուֆ է ամուսնուե: Բախաղուռն կամ Բահաղուր թաթար. քաղ է եւ Նշանակում է քաջ կամ զիւրազն:

254. Ալիշանի օր. (Այրարատ, 523) ունի՝ Էւ առ զգլուխ...

256. Ալիշանի օր. ունի այս տողը Նախընթացից արաբ:

259. Էրէմնութիւն՝ այսպէս մեր օր.

286. Ալիշանի օր. զաւրք նորին, որ զաւաղ ընթերցուած է:

292. Անասախ թաթար. քաղ = անիրաւ. Ալիշանի օր. անասաղ ազգ, որ անյայտ սրբազոր թիւն է:

- 500 Այլ աւելի քան զնոսին
Հինգ բիւր՝ որ է յիսուն հազար
Էր սորա զաւրբն ընդ նոյն համար.
Զի երեսուն էր թամբսին
Ի՛ այլ աւելի քան զնոսին
- 505 Բայց ոչ ունէր սա չարութիւն.
Այլ բարեակեր հանդարտութիւն:
Երբմէ սարսփան տղղ թուրքմանին
Վասն իւր չարեացքն դոր ունին.
Զի անողորմ էր լանիրաւ:
- 510 Անմխրաթ լ' անշաղաւթ:
Անդառաստան և անհաւատ
Պիղծ, չորագործ իսկ և տըմարզ,
Անդառախաւ և անամութի,
Մեղաց աման, չարեաց անաւթ:
- 515 Փառք Աստուծոյ դոր ինչ արար
Ընդ թուրքմանին չարեացն յարմար.
Քանզի խըրան նախ և փախեան
Եւ յետ դարձան կոտորեցան.
Ըստ արժանեացն ի ձեռս անկան
- 520 Շահ-ըմուխին և մասնեցան:
Շատք ի սըրոյ նոցա մեռան
Ի՛ այլքն փախեան և զերեցան,
Կողոպտեցան և զերեցան,
Զիոց կոխան սատակեցան:
- 525 Խաղք խայտառակ թալանեցան,
Ի սար լ' ի ձոր փախըատական:
Ընդ որ փախեան՝ հալածեցան
Ի՛ ինքեանք միմեանց զահիճ դարձան,
Անթիւ ըղզակ էր զոր տարան:
- 530 Աղէկ ձիան և շատ ուզան:
Կին և տըղոյքն ի թիւ չանկան
Զոր զերեցան և կոխեցան:
Բայց ողորմած և խըզմական
Սա սիրտ ունէր Շահ-ըմուհին այն.
- 535 Ասախ արար խուք՝ և հրաման
Ոչ կորուսել զամենեւեան,
Այլ թոյլ ետուր որ ջըրուեցան,
Ի՛ աւտար երկիր վըտարեցան:

507. «Սարսփան» — այսպէս մեր օր. թերեւ՝ սարսփան:

510. Երկու արար. բառեր հայ առ քաջասականով. դոցանից առաջինը նշանակում է անագործ, անգութ, եւ երկրորդը՝ անսիրտ, անխիղճ:

517. «Խորան» — այսպէս մեր օր. արդեօք իր տնան:

529. «Ըղզակ» — ատար:

533. «Ասախ» կամ իսասախ Թաթար բառ — օրէնք, իրաւունք: — խուք՝ լի պատուէր:

- Եւ Շահ-ըմուհի այն մեծ սուրբան
Դընաց դարձաւ ի խորասան,
Դընաց յաթոռն իւր բընական,
Ի Սամըրղանդ հայրենական,
Զթախթըն թողեալ ըզ շահաստան.
Անաէր թաւրէզ քաղաքն զայն:
543 Ազա որդիք Ուսուֆ Բէկին
Եկեալ թախթին այն տիրեցին.
Բայց ինքեանք ոչ բարեշնչին,
Այլ մէր զմուսըն փախուցին:
Իսկ անիծեալն ամենեւին
- 550 Կրրսեր որդի Միր Ուսուֆին՝
ԸՍպանդիարն անաւթ չարին,
Լիրս անդգամ յիմար հողին,
Էր վնասակար և աւերող
Շատ բարեկի շէն զաւառնին —
- 553 ԶԱրճէշ և զԱրճիէ աւերեց,
ԶԲասեն և զԱնիկըն քակեց,
ԶԿարնոյ քաղաքն զԱզըրու՝
Քան զամենայն խիստ աւերեց:
Իսկ Խըսնդար աւագ օրդին
- 560 Ղարայ Ուսուֆ ըսխաղոռնին —
Սա ի թաւրէզ տիրեաց թախթին
Ի՛ ասախ արար շատ բարութիւն:
Բայց մեղ աւար ած և խաւար
Եւ չարութիւն դառն և դըժար:
- 563 Խեծել արար շատ բաղմութիւն
Ի՛ եկն ի վերայ Խաթայ բերդին:
Բերդին վնասել ոչ կարացին,
Այլ զքաղաքն այրեցին.
Ի յԱղուանք արշաւեցին
- 570 Եւ չար զազայ անդ տրարին.
Ըզրերդն առին, կոտորեցին,
Շատ քրիստոնեայք անդէն սպանին,
Քան զերկրիւրն այլ աւելի,
Զոր անդ ի սուրբն քարշեցին
- 575 Թող զորս ի ծովն խեղդեցան,
Եւ քարավէժ եղեալ կորեան:
Ո՛հ, զեղեցիկ կերպ ու սուրամ
Այն մանկեակացն որ կորուսան.
Լաւ հարկեւոր տանուաիրայք:

551. թ. Մեծոփեցին (էջ 79...)՝ փոխանակ «Սպանդիարի», միշտ Ասպահան է կոչում Ուսուֆի կրտսեր որդուն:

565. «Տոծծել» նոյն է՝ հեծել՝ հեծեալ, հեծեալ զօրք: Ա. Է. Է. օր. «հեծել»:

569. «Դողովանք»՝ քերդը պէտք է եղած փնի Խաթայի մօտերը՝ խորեա սորս եւ Ժողակ գիւղի միջեւ. իսկ Սպանդիար գաւառի Աղայ կամ Աղու գիւղը, որ յիշում է թ. Մեծոփեցին (էջ 92), կարծես որ տարբեր է ստորինից:

- 580 Համեստ է՝ աղւոր տանտիկընայք՝
Բարձրահասակ է՝ աղէկ տեսակ
Գուն ու կերպով ծոխ կրտորձակ:
Այս ամենայն ի սուր անցան,
Գերեզմանի չարժանացան:
- 585 Կանայք տղայաւքն գերեցան
Քան զհինգ հարիւրն այլ աւերան.
Զի ի միջ գեղջէ չէին,
Այլ ի բաղում տեղաց էին.
Ի հիզանայ է՝ ի Բաղիշոյ:
- 590 Որք հասկաքաղ եկեալ էին.
Ժողաք է՝ Ազաղ ամենեկին,
Շառք յԱղիթայ անգէն էին,
Որք ի սուրն քարշեցան,
Կանայք որդւովքն գերեցան:
- 595 Այս ամենայնի պատճառ է այն
Շամըլըզին ամիրայի,
Զար սատանին արբանեկի
Եւ ի նեոխն կարապետի,
Որ նա արար հպարտութիւն:
- 400 Զհնազանդեցաւ իւքանդարին:
Շառք որ սպան է՝ անթաղ մնացին,
Ոչ հաց հոգւոյ՝ ոչ զրամ թողին.
Եւ որք գերի վարեալ գնացին,
Յաւտար երկիր վրտարեցին:
- 450 Ի յայլազգին խառնակեցան,
Ըզարութիւն նոցա ուսան:
Աւտարացան և յոռացան,
Ըզհայրենիսն մոռացան,
Պըղծեցան և զարշեցան:
- 410 Աղտեղացան և զաղրացան,
Ոչ ի կամաց, այլ յակամայ
Հանդիպեցան այս դարք նոցա:
Միթէ Աստուածն քաղցրանայ
Եւ աղատէ անտի զնոսա:
- 415 Որք հանդիպիք այս երգակիս,
Զիս յիշեցէք ըղիկելիս —
Զմիափած Կրկոր Սլաթացիս,
Որ սպասաւոր կոչիմ բանիս:

589. «Հիզան» որ եւ Խիզան:

591. Այս գիւղերը մինչեւ այժմ կեցած են վանայ
ծովի ափին Դատվանի եւ Խաթի մէջ: Հմմտ. Ն. Ս ա ր -
գ ի ս ե ա ն ի Տեղագր. ի Փոքր եւ ի Մեծ Հայս, էջ 275 եւ
Մ ի ր ա խ ո թ ք ա ն ի Նկարագր. Ուղեւոր. Ա. էջ 85—86:

592. «Սղիթայ» — այսպէս իմ օրինակում: քայլ
Ս ղ է թ կամ Ս ղ ի թ գիւղ եւ չը կարողացայ գտնել Խոյ -
ւաթի շրջակայքում: Երգւոց Մ ի եւ Ա ի շիթիթիւն չէ՝
այստեղ եւ Սղիթայ կամ յղիթայ կարգաւ չէ՝ քրտի -
սի (Աղիս) գիւղ արդարեւ գոյութիւն ունի Խաթի մօտերը
և յատկապէս Ժողովի եւ Աղադի մօտ: Հմմտ. Մ ի ր ա խ ո -
թ ք ա ն: Անդ. «Սղիթայ» ունի եւ Ա ի շ: օր.: Վերոքերեալ
երեք գիւղերից թ. Մեծոփեցին միայն ծղակն է յիշում:

495. Ա ի շ ա ն ի օր. «Այս ամենայն ի պատճառէ
Այս Շամըլզին ամիրայէ»:

596. «Շամըլզին» — այսպէս իմ օրինակում կարգա -
ւոր չէ՝ Շ ա մ ը շ ա թ ի ն, որ Բաղիշու Շամշատին ամիրան
էր: Թ. Մեծ. էջ 85:

401. Ա ի շ ա ն օր. «Ետ որ ըսպան»...:

402. Ա ի շ ա ն ի օր. ոչ զրամ հոգիս:

- Եւ սխալանայ շարադրիս —
- 420 Անմեղադիր լերուք անձինս,
Որ զրէի ըզրան ողբիս
Եւ կրակըծայր սիրտս ի փորիս.
Ոչ հանդուրժեալ մըտաց խըղձիս,
Զոր զըրեցի ես ի քարախ:
- 425 Զանդի ի մէջ էաք չարիս,
Որ եկն եհաս մեր աշխարհիս,
Եւս առաւել մերում ազգիս,
Այս տառապեալ Հայոց տահմիս՝
Անուամբ միայն քրիստոնէիս
- 430 Գործոց դատարի ամբարշտիս,
Սուրբ աւրինաց հակառակիս,
Բարխտեաց չարասիրիս,
Եմք անաղաւթք հեղդ ի բարիս
Անապաշաւ խըղձամբիս
- 435 Ժող և պերդ յամեն բարիս,
Ի անկարեկից յայլոց կարիս,
Յիշոցնատու ոչինչ բանիս,
Ի՛ կըրքմնազանց ես ի սնտիս,
Բախիլ՝ յաչաղ յայլոց բարիս
- 440 Եւ նախանձոտ առ ընկերիս,
Ըխնախընդիր չարածըծիս
Եւ բամբասող միշտ ըզբարիս:
Վասն այսորիկ տաժանեկիս
Եւ տառապեալ եմք յաշխարհիս
- 445 Մեր խաւարած եկեղեցիս,
Ազգս ցրուած յամեն տեղիս,
Բայց գոհութիւն մարդասիրիս,
Որ ապրեցաք ի յայս վտիս,
Զմեղ ոչ թողեալ ի նեղութիւն
- 450 Այլ փոյթ եհան յանդորութիւն:
Տուք աւրհնութիւն Հաւրն անեղին
Եւ միածնի Բանի Նորին,
Այլ և Հոգւոյն իւր էակցին
Փառք և պատիւ ի մէջ տացին
- 455 Երրորդութեանն միակին
Հայր և Որդի և Սուրբ Հոգին,
Որ ետ ինձ կար աքկար անձին
Եւ զեկն ու զնուն հասոյց ի մին,
Բամեալ զդանձիրս որ ի միջին
- (60) Եւն առաջին և նուն յետին:

459. քախիւ — նախանձոտ, նախանձ: Թ. Նո.

458—460. Եթէ այստեղ մի այլ փոխաբերական ի -
մաստ չը կայ օր. հեղինակի անուշան վերաբերմամբ,
թերեւ «Յիշատակարանի» տողերի քանակութիւնն է ակ -
նարկում Խաթիցին Ե (5) եւ Ն (400) թուանիշ տասերով:
Նման թուարկութիւն առաջ է դրում մեր հեղինակը իւր
մի այլ գրութեամբ՝ Ս ա դ մ ո ս ի կանոնադրութեանի գուր -
զանքի եւ տունքի թիւը որոշելու առթիւ:

«Զիս ի յէշէս հիմարեցին»

«Շարեալ ի հիմն աւարտեցին»

«Աւթ խորանաւ դարդարեցին»

«Ասմանու և շորս Կուն բաղին»

(Տես է. Տ ա շ ե ա ն ի «Յուդակ», էջ 634):